

Popravljanje napak v besedilih osnovnošolcev kot izziv

Petra JESENOVEC

Osnovna šola Vič

petra.jesenovec@osvic.si

Nuša DRINOVEC SEVER

Osnovna šola Vič

nusa.drinovec@osvic.si

Izvleček

Kot učiteljci slovenščine na Osnovni šoli Vič že več kot 20 let spremljajo razvoj večrazsežne ali sestavljene pismenosti¹ učencev v zadnjem letu 2. in 3. vzgojno-izobraževalnem obdobju (VIO) v osnovni šoli. Opažava, da postaja slovenščina zadnjih nekaj let eden zahtevnejših učnih predmetov predvsem zaradi ocenjevanja pravopisne zmožnosti ter ocenjevanja znanja pisanja šolskih spisov. Osnovnošolci imajo namreč veliko težav s tvorbo samostojnih bodisi domišljjskih književnih besedil bodisi nekoliko bolj usmerjenih razlagalnih besedil, ki jih ocenjujeva v zadnjih dveh letih osnovnošolskega izobraževanja. Razkorak med cilji učnega načrta za slovenščino (tako splošnimi kot operativnimi) in rezultati v praksi je velik, zato si ga učitelji slovenščine prizadevamo zmanjšati na več različnih načinov, ki jih bova opisali v svojem prispevku.

Ključne besede: večrazsežna pismenost, pravopisna zmožnost, narek, šolski spis

1 Oznaka *večrazsežna ali sestavljena pismenost* želi opozoriti na potrebo po preseganju pogoste omejitve pojmovanja pismenosti na branje in pisanje ter opozoriti, da danes ti dve obliki pismenosti sicer ostajata temeljni za vse druge pismenosti, vendar ne zadoščata več za vsakodnevne in smiselne jezikovne rabe, ki so potrebne za osebno in družbeno jezikovno delovanje v 21. stoletju (Grosman 2009: 5, 12).

Correcting and Grading Language and Writing Assignments – Teacher’s Feedback in Practice

For over 20 years, we, as teachers of Slovenian at Vič Elementary School, have been monitoring the development of multidimensional or composite literacy [1] of students attending the last grade of the 2nd and 3rd educational periods (called 2. VIO and 3. VIO in Slovenian). We are noticing that in recent years Slovenian has become one of the more difficult school subjects mainly due to the assessment of students’ spelling ability [3] and their essay writing skills.

Elementary school students primarily struggle with independently producing either imaginative literary essays or more thematically predetermined explanatory writing assignments that we assess in the last two grades of Elementary education. There is a wide gap between the goals outlined in the curriculum for the Slovenian language (both general and operational) and the results we see in practice, so we Slovenian teachers are striving to bridge it in several different ways which we will describe in this paper.

Keywords: multidimensional literacy, spelling ability, dictation, essay writing

1 Uvod

Pouk slovenščine v okviru osnovnošolskega izobraževanja je temeljna priložnost, da opismenimo posameznika na vseh ravneh jezika. Dobra funkcionalna pismenost je močno povezana z ekonomskim položajem, boljšimi zaposlitvenimi priložnostmi in socialnimi razmerami, vključno z zdravjem.² Seveda pa je funkcionalna pismenost le ena od številnih pismenosti. V tem prispevku se osredotočava predvsem na večrazsežno pismenost, v kateri se prepletajo tako funkcionalna pismenost, bralna pismenost kot nenazadnje tudi zmožnost pisanja koherentnih in kohezivnih³ besedil ter številne druge, ki pa niso v ospredju najine krajše analize. Ker je v Republiki Sloveniji osnovnošolsko izobraževanje obvezno, se učitelji srečujemo z otroki, ki imajo različne cilje, sposobnosti, prihajajo iz različnih socialnih okolij. Pri načrtovanju pouka materinščine prilagajamo pouk glede na specifične skupine in posameznike, ki jih poučujemo.

2 <https://projekt-polet.si/kako-pismeni-smo-v-resnici/>

3 <https://slo-na-dlani.si/znanje/190>

Srečujemo se tako z nadarjenimi učenci kot z učenci, ki imajo učne težave oziroma primanjkljaje na posameznih področjih učenja, ter učenci tujci, katerih materni jezik ni slovenščina. Skupina slednjih je poseben izziv tudi pri zmožnosti tvorbe samostojnih besedil, saj prihajajo iz različnih okolij, med njimi so tudi velike razlike v motivaciji za učenje slovenskega knjižnega jezika. Osnovno opismenjevanje teh učencev poteka med urami slovenščine za tujce, a ker te pogosto ne zadoščajo, da bi slovenščino učenci usvojili za nemoteno delovanje v družbi, se mnogi po letu dni šolanja v Sloveniji in kljub pravici do neocenjenosti znajdejo v položaju, ko morajo pridobiti ocene in pri vseh učnih predmetih delovati v slovenskem jeziku.

Po učnem načrtu za slovenščino se cilji predmeta uresničujejo z jezikovnim in književnim poukom v okviru vseh sporazumevalnih dejavnosti: pogovarjanja, dopisovanja, poslušanja, branja, govorjenja in pisanja. Namen jezikovnega pouka je razviti sporazumevalno zmožnost v slovenskem (knjižnem) jeziku, tj. praktično in ustvarjalno obvladovanje vseh sporazumevalnih dejavnosti pa tudi jezikovnosistemskih osnov.

Učenci in učenke ob sprejemanju, razumevanju, doživljanju in vrednotenju ter tvorjenju besedil razvijajo svojo jezikovno (tj. poimenovalno, skladijsko, pravorečno, pravopisno) in slogovno zmožnost, in sicer zato da bi samozavestno uporabljali slovenski knjižni jezik za svoje osebne, učne, interesne ipd. potrebe (UN za slovenščino 2018: 9).

2 Preverjanje in ocenjevanje znanja slovenščine

Poučevanje je povezano tako s preverjanjem kot z ocenjevanem znanja slovenščine. Učitelji ocenjujemo znanje, ki ga je učenec usvojil v procesu poučevanja.

Pri jezikovnem pouku vrednotimo sporazumevalno zmožnost. Skladno s cilji v učnem načrtu preverjamo in vrednotimo zmožnost poslušanja, govorjenja, branja in pisanja besedil. Ob pisanju različnih besedil preverjamo poimenovalno, skladijsko, slogovno, pravopisno in metajezikovno zmožnost, in kot sva že omenili koherenco besedila.

Pri književnem pouku lahko vrednotimo razumevanje obravnavanega besedila, npr. odgovore na vprašanja, literarnovedno znanje, učenčevo (po)ustvarjanje ob umetnostnem besedilu, in sicer učenčevo zapisano besedilo. Poleg te oblike preverjanja recepcijske zmožnosti sta v učnem načrtu predvidena tudi interpretativno branje in govorni nastop.

2.1 Pisno ocenjevanje znanja v šolskih spisih

V svojem članku se bova osredotočili na pisno preverjanje in ocenjevanje učenčevega (po)ustvarjanja ob umetnostnem besedilu. V osnovni šoli imenujemo to obliko besedila šolski spis⁴. To obliko preverjanja in ocenjevanja znanja načrtujemo v vseh razredih, ki jih poučujemo učiteljice slovenščine na predmetni stopnji, to je od 6. do 9. razreda, torej v zadnjem letu 2. in 3. VIO.

2.1.1 Pisno ocenjevanje spisa v 2. VIO

Na osnovni šoli, na kateri poučujeva, v 6. razredu v skladu z učnim načrtom ocenjujemo domišljijski spis z elementi pravljice (Slika 1).

Če povzameva standarde znanj po učnem načrtu, je predvideno, da »učenci pišejo značilne slovenske pravljice (pravljичni motivi, slovenske pravljичne osebe), pišejo pravljice po vzoru klasičnih avtorskih pravljic, živalske pravljice, pravljice, v katerih so glavni junaki čudežna bitja, in pravljice, v katerih oživijo predmeti, narobe pravljice, kombinacije dveh pravljic, predzgodbe/nadaljevanje pravljic«.⁵

V 6. razredu osnovne šole je torej v prvem ocenjevalnem obdobju poudarek na usvajanju jezikovne norme, ki naj bi potekalo postopno v 1. in 2. VIO (do vključno 5. razreda, ko se zaključi razredna stopnja), v drugem ocenjevalnem obdobju pa učenci pišejo domišljijsko umetnostno besedilo po vzoru pravljice (Slika 1).

4 Šolski spis pomeni umetnostno besedilo v najširšem pomenu besedne zveze od domišljij-skega besedila, poustvarjalnega besedila, vse do razlagalnega besedila v višjih razredih 3. VIO.

5 https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf

Ker se zavedava, da je za učence pisanje domišljjskega spisa z elementi pravljice zahtevna naloga, za prvo domače branje preberejo deset izbranih umetnih pravljic. Medtem pri pouku slovenščine spoznajo pisanje kratke in dolge obnove ter se ju učijo pisati ob pisanju obnov pravljic za domače branje. Obnove temeljito prebereva in učencem podava povratne informacije. Eno od obnov učenci popravijo, da bi s tem odpravili večje napake pri pisanju samostojnih besedil. Slediti ciljem učnega načrta in hkrati v razredu s povprečno 28 učenci vsakemu podati povratno informacijo ob zapisu desetih obnov je za učitelja velik zalogaj.

SPIS Z DOMIŠLJIJSKO VSEBINO, 6. razred

Napiši pravljico, tako da upoštevaš naslednja določila:

1. Izberi **okolje/prostor**, v katerem se bo tvoja pravljica dogajala.
2. Določi **pravljичne osebe**.
3. Oblikuj zgodbo tako, da upoštevaš naslednje lastnosti pravljice:
 - pravljичni junak se **doma ne počuti dobro ali se nima s čim preživljati ali si želi novih prijateljev**;
 - odloči se za pot polno dogodivščin;
 - junaka preganjajo njegovi nasprotniki, ker ... (razlog si izmisli sam/-a);
 - junak se reši s pomočjo **čudežnega** predmeta (opiši, kako ga je dobil, kako deluje, v čem je njegova moč);
 - **vrnitev domov, osvojitve prestola, poroka** ... ali kakšen drug pravljичni konec.
4. Pravljici **daj naslov**.

Pomni

Upoštevaj značilnosti pravljice.

Izražaj se bogato.

Pazi na členitev besedila (uvod, jedro, zaključek).

Piši pravopisno in slovnično pravilno.

Pazi na obliko in čitljivost zapisa.

Želim ti uspešno delo.

Slika 1. Primer navodil za pisanje šolskega spisa v 6. razredu osnovne šole.

Kriterij za poustvarjalna in ustvarjalna besedila (spise) sva razčlenili na naslednje ravni: vsebino, zgradbo in obliko, slog ter jezikovno in pravopisno pravilnost. Učenci se na ocenjevanje predhodno pripravljajo v času pouka in doma, in sicer tako, da po branju ter analizi pravljice po navodilih napišejo več krajših besedil. Svoja besedila členijo na odstavke, v njih upoštevajo pravopisna pravila, skrbijo za čitljivost in estetiko pisave. Pred ocenjevanjem ponovimo značilnosti tako slovenske ljudske kot umetne pravljice, učenci preberejo svoje pravljice ter dobijo povratne informacije o ustreznosti vsebine in o morebitnih pravopisnih in jezikovnih napakah.

Kljub velikemu številu ur priprav na šolski spis ugotavljava, da imajo učenci veliko težav tako z ustrezno jezikovno pravilnostjo zapisa kot tudi s samo tvorbo besedila ter njegovo koherenco in kohezijo. Kljub trudu in delu z učenci so rezultati ocenjevanja pisanja domišljjskega spisa z elementi pravljice v primerjavi z ocenjevanji drugih ravni znanja pri slovenščini občutno slabši.

2.1.1.1 Analiza napak po pisnem preverjanju in ocenjevanju spisa z domišljjsko vsebino z elementi pravljice

Napake pri pisanju bova zaradi preglednosti razvrstili v naslednje kategorije:

1. Slovnično-pravopisne napake

Še posebej v 6. razredu je zelo pogost napačen zapis velike oz. male začetnice, in sicer vrstne pridevnike na *-ski* in *-ški* učenci pišejo z veliko (npr. *Vilinska dežela* nam. *vilinska dežela*). Prav tako se v praksi slabo uresničuje cilj ustreznega zapisovanja predlogov *s* in *z*, ki ju učenci pogosto zapišejo napačno (z *sestrično* nam. *s sestrično*), tudi nikalnice *ne* ne pišejo ločeno od glagola (predvsem se ta napaka pojavlja pri glagolu *biti*, npr. *nebom* nam. *ne bom*). Kljub številnim vajam, utrjevanju znanja in nenazadnje ocenjevanju deljenja besed do vključno 5. razreda besed ne znajo ustrezno deliti (npr. *bes-eda* nam. *be-seda* ali *bese-da*). Pojavljajo se celo napake, kot je izpust končnega ločila na koncu povedi. Še najmanj težav povzroča učenecem ustrezen zapis vejice pri naštevanju.

2. Glasoslovne napake

Zdi se, čeprav za najino trditvijo ne stoji natančna statistična analiza, da je teh napak več kot slovnično-pravopisnih. Pojavlja se napačen zapis deležnika na -l (npr. *hodiu* nam. *hodil*), temu sledi neustrezen zapis polglasnika (npr. *umerl* ali celo *umeru* nam. *umrl*), napačen zapis besede s sklopoma -lj-/-nj- (*življenski* nam. *življenjski*), z u/v (*povdarja* nam. *poudarja*), neupoštevanje premene po zvenečnosti/morfonološkega načela (*teško, potkev* nam. *težko, podkev*).

3. Oblikoslovne napake

V tej skupini napak izstopa napačna raba glagolskega časa. Učenci pogosto pri pisanju obnove neustrezno uporabljajo pretekli in sedanji čas. Tu ne gre za smiselno ter slogovno ustrezno rabo dramatičnega sedanjika, temveč za nezavedno rabo drugega časa. Enak problem se zelo pogosto pojavlja pri pisanju različnih spisov (npr. *Ko smo se zbudili, je že dišalo po krofih. Vstali smo in že gremo na zajtrk.*).

4. Težave s koherenco besedila

Opažava, da imajo učenci pri pisanju samostojnega besedila težave z zbranostjo. V domišljijemskem spisu z elementi pravljice pogosto uvažajo številne književne osebe, ki jim ne pripisujejo značajskih lastnosti niti jim ne določijo natančne vloge, pomembne za gradnjo zgodbe. Tako določena književna oseba vstopi v vsebino besedila brez kakršnekoli vloge in ne vzpostavi odnosa z drugimi književnimi osebami.

Prav tako zaznavava, da tako v 2. kot v 3. VIO slabši pisci besedil, ki imajo v večini primerov tudi slabo razvito bralno pismenost⁶, v zaključku besedila niso več zbrani in ne zmorejo skleniti besedila, v 3. VIO v skladu z navodili aktualizirati teme oziroma se opredeliti do problema in svojo opredelitev argumentirati.

6 Ta se v 6. razredu kaže tudi pri rezultatih Nacionalnega preverjanja znanja iz slovenščine.

2.1.2 Pisno ocenjevanje spisa v 3. VIO

V 3. VIO prav tako ocenjujemo šolske spise skladno s cilji in standardi znanj za posamezni razred. Operativni cilji razvijanja pravopisne zmožnosti vključujejo učence od 7. do 9. razreda.

V 3. VIO se operativnim ciljem 2. VIO po veljavnem učnem načrtu za pisanje poustvarjalnega besedila pridruži še ustrezna raba vejice v večstavčnih povedih (v 9. razredu tako priredno kot podredno zloženih), raba treh pik ter morebiten zapis krajšav, kar pa ni ravno pogosto v poustvarjalnih besedilih.

V 7. razredu skladno z učnim načrtom pri pouku književnosti obravnavamo basen (Slika 2). V šolskem berilu preberemo več basni in jih nato vsebinsko razčlenimo. Učenci svoje znanje utrjujejo, tako da na podlagi slovenskih pregovorov za vajo napišejo svojo basen. Pri pouku jo lahko vsak učenec glasno prebere ali jo posreduje v branje svoji učiteljici, čemur sledijo povratne informacije. Pred pisnim ocenjevanjem znanja učenci usvojijo pomen nekaj deset najpogostejših slovenskih pregovorov, med katerimi izberemo tri kot izhodišče za pisanje poustvarjalnega besedila. Tako učenci širijo svoj besedni zaklad in spoznavajo kulturno dediščino slovenskega naroda.

1. šolski spis – BASEN

Ustvari svojo basen. **Daj ji naslov, ki ga boš izbral/-a sam/-a**, in pri pisanju svoje zgodbe uporabi enega izmed naslednjih pregovorov:

Kogar je kača pičila, se boji zvite vrvi.

(Kdor ima slabo izkušnjo, bo strah prenesel tudi na vse ostalo, kar je zgolj podobno tistemu, kar je povzročilo to izkušnjo.)

Kadar mačke ni doma, miši plešejo.

(Kadar je kaka skupnost brez nadzora, njena disciplina popusti.)

Kdor prej pride, prej melje.

(Prvi ima prednost.)

V uvodu označi glavne književne osebe ter opiši kraj in čas dogajanja basni.

Jedro naj bo smiselno in pomensko zaokroženo.

V zaključku zapiši moralni nauk basni in ga pojasni.

Pomni:

Upoštevaj značilnosti basni (nastopajo največ tri živali s človeškimi lastnostmi, nauk).

Izražaj se bogato.

Uporabljaljaj premi govor.

Pazi na smiselno členitev besedila (uvod, jedro, zaključek).

Piši pravopisno in slovnično pravilno.

Pazi na obliko in čitljivost zapisa.

Želim ti uspešno delo.

Slika 2. Primer navodil za pisanje šolskega spisa v 7. razredu OŠ.

V 8. razredu se učenci srečajo s Prešernom in njegovimi deli, kot so *Povodni mož*, *Turjaška Rozamunda*, *Apel in čevljar* ter *Uvod v Krst pri Savici*. Pesmim posvetimo več ur pouka. Učenci si poleg branja ogledajo gledališko predstavo na temo omenjenih pesmi. Kot v vseh razredih tudi v 8. razredu pred ocenjevanjem učenci napišejo več različic poustvarjalnega besedila na temo, ki je predvidena za pisno ocenjevanje (Slika 3).

Literarno-domišljjski spis Rozamunda pripoveduje

Uvod

Rozamunda je bila užaljena, zato je šla v samostan. V samostanu je imela dovolj časa, da je v miru razmislila o dogodkih iz preteklosti. Kaj misliš, kako bi sedaj pripovedovala svojo zgodbo?

Jedro

Natančno obnovi vsebino romance, in sicer tako, kot jo vidi Rozamunda.

Zaključek

Rozamunda razmišlja o svojem ravnanju. Ali je zadovoljna s svojim življenjem? Morda se sprašuje, ali bi lahko spremenila svojo usodo, če bi ravnala drugače in Ostrovrharja ne bi poslala v Bosno.

Pomni:

Piši v 1. osebi ednine.

Izražaj se bogato.

Pazi na zgradbo (uvod, jedro, zaključek).

Piši pravopisno in slovnično pravilno.

Pazi na obliko in čitljivost zapisa.

Želim ti uspešno delo.

Slika 3. Primer navodil za pisanje šolskega spisa v 8. razredu OŠ.

2.1.2.1 Analiza napak po pisnem preverjanju in ocenjevanju poustvarjalnega⁷ besedila v 3. VIO

V 3. VIO se struktura napak nekoliko spremeni. V 8. in 9. razredu učenci usvojijo še pisanje vejice v zloženih povedih, tako naj bi bili dobra pravopisno opremljeni. Prav tako se s pisanjem razlagalnega besedila postopno učijo pisanja zahtevnejših besedil, kot je npr. tudi esej v gimnazijskem programu izobraževanja. Kljub odličnemu poznavanju in razumevanju odvisnikov ter priredij, ki ju učenci pokažejo ob ocenjevanju slovničnega opisa jezika, se pri samostojnem

⁷ Termin poustvarjalno besedilo sva uporabili kot nadpomenko za pisanje umetnostnega besedila (basni), literarno-domišljjskega besedila ter razlagalnega besedila v 9. razredu.

pisanju besedila pri zapisu vejice v večstavčnih povedih še vedno pojavljajo napake.

2.2 Postopno odpravljanje jezikovnih napak tudi s pomočjo ocenjevanja nareka

Iz izkušenj učiteljic, ki so že ocenjevale narek v preteklosti, kot je do leta 2018 omogočal tudi učni načrt za slovenščino, je več kot očitno, da potrebujejo osnovnošolci postopen pristop k usvajanju tako jezikovne norme kot tudi tvorbe samostojnih poustvarjalnih besedil. Zadnji Učni načrt za slovenščino iz leta 2018 sicer za vajo priporoča pisanje besedila po nareku, ga pa prepoveduje kot način ocenjevanja znanja pravopisne zmožnosti (UN za slovenščino 2018: str. 67), zato učitelji pravopisno zmožnost ocenjujemo bodisi pri pisanju šolskih spisov bodisi kot del pisnega ali ustnega ocenjevanja. Meniva, da je narek eno od orodij, s pomočjo katerega lahko učenci najprej razmišljajo o jezikovnih pravilih in se jih naučijo uporabljati v zapisu po nareku, nato pa ob tem kmalu začnejo zapisovati krajša besedila, pri katerih je treba misliti na več ravni ustreznosti zapisa hkrati, kar je seveda mnogo zahtevnejše opravilo.

3 Zaključek

Kljub trudu številnih učiteljev slovenščine pri poučevanju učencev samostojnega pisanja jezikovno in vsebinsko ustreznih besedil se zdi, da je razkorak med splošnimi in operativnimi cilji učnega načrta za slovenščino ter ne ravno zavidljivo pismenostjo učencev, kar kaže tudi zadnja analiza NPZ slovenščine iz preteklega šolskega leta⁸, prevelik. Meniva, da je zalogaj prevelik za eno samo področje, zato problem kar kliče po medpredmetnem povezovanju. Zakaj pa ne bi ocenjevali jezika tudi pri pisnih odgovorih drugih osnovnošolskih predmetov? Z UN bi bilo smiselno uskladiti vsaj slovnični opis slovenskega jezika in prvega tujega jezika angleščine.

⁸ file:///D:/Users/Skrbnik/Downloads/Opisi_dosezkov%20SLJ_6_2022.pdf
file:///D:/Users/Skrbnik/Downloads/opisi%20dosezkov_SLJ_N221..pdf

4 Literatura

Cotič, M., Medved Udovič, V. in Starc, S. (2011). Razvijanje različnih pismenosti. Dostopno prek: <file:///D:/Users/Skrbnik/Downloads/Monografija%20-%20Razvijanje%20razlicnih%20pismenosti.pdf> (27. 2. 2023).

Kako pismeni smo Slovenci. (2021). Dostopno prek: <https://projekt-polet.si/kako-pismeni-smo-v-resnici/> (27. 2. 2023).

Krapš Vodopivec, I. (2019). Napake dijaškega pisanja: vrednotenje slovnično-pravopisnih napak v šolskih esejih. V H. Tivadar (ur.), *Obdobja 38: Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Dostopno prek: <https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/> (26. 2. 2023)

Slovenščina na dlani, interaktivno učno e-okolje. Dostopno prek: <https://slo-na-dlani.si/znanje/190> (27. 2. 2023).

Učni načrt: slovenščina. (2018). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. Dostopno prek: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf (27. 2. 2023).

Verbanec, M. (2018). Izvedba nareka pri slovenščini v 1. VIO in 2. VIO. Magistrska naloga, Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani. Dostopno prek: http://pefprints.pef.uni-lj.si/5048/1/M._Verbanec_MD.pdf (27. 2. 2023).